

Simon Stjernholm: *Lovers of Muhammad. A Study of Naqshbandi-Haqqani Sufis in the Twenty-First Century*. Lund: Centre for Theology and Religious Studies, Lund University, 2011. 326 s. (PhD dissertation) (Lund Studies in History of Religion 29).

I Europa har religiøse fellesskap med rot i sufi-tradisjoner gjerne vært relativt homogene fellesskap med religiøs forankring i en autoritet (*shaykh* eller *pir*) i et annet land enn bostedslandet, med kulturell og geografisk tilknytning til medlemmenes eller deres foreldre/besteforeldres opprinnelsesland og med et felles språk som ikke er bostedslandets språk. Dette bildet er i endring, med bevegelser som er forankret i tradisjonelle sufi-praksiser og som har utgått fra en tradisjonell institusjonalisert orden (*tariqa*), men som har en heterogen tilhengerskare med store variasjoner med hensyn til geografisk, religiøs og kulturell bakgrunn, og som benytter et nytt språk, det lokale, som et felles språk, gjør seg gjeldende. Det er i studiet av slike bevegelser Simon Stjernholms PhD-avhandling gir et empirisk og analytisk bidrag, gjennom hans presentasjon av deler av Naqshbandi-Haqqani bevegelsen slik den fremstår i London på 2000-tallet. Hans studie fokuserer på religiøse øvelser og åndelig praksis så vel som den generelle sosiale interaksjonen i deler av denne bevegelsen, og gjennom sin etnografiske studie beskriver han aktivitetene og den omkringliggende diskursen til, nesten utelukkende mannlige (med to unntak, se s. 175 og 223), medlemmer i bevegelsen.

I henhold til Stjernholm plasserer Naqshbandi-Haqqani bevegelsen seg innenfor "tradisjonell islam", i den forstand at Shaykh Nazim påstår seg inneha åndelig autoritet gjennom å være arvtaker av en lære gjennom en rekke av autoriteter (*silsila*) som strekker seg tilbake til profeten Muhammads nære venn Abu Bakr (s. 108, 121). Shaykh Nazim, og hans stedsfortreder i USA og Europa, Shaykh Hisham Kabbani, hjemler dermed sin legitimitet i fortiden, samtidig som de henter autoritet gjennom å forfekte direkte åndelige møter med Profeten selv (s. 110). Når autoriteten først er etablert, kan den også overskride de tradisjonelle rammene, gjennom å inkludere praksiser som tilhører andre sufi-tradisjoner, som kampsporten *silat* (s. 157), og meditasjonsformene *hadra* (s. 163) og snurring (s. 161). Stjernholm forstår denne inkluderingen som et ledd i en prosess for å popularisere meditative åndelige øvelser (*dhikr*) (s. 165), og dermed popularisere både sufisme og islam som sådan. Gjennom sine skrifter og sin lære etableres en diskurs som er skarpt kritisk mot på den ene siden en modernistisk, sekulær, rasjonalistisk "vestlig" kultur og på den andre siden mot en modernistisk, fundamentalistisk "wahhabisalaafi" trend, og bevegelsens ledere har gjennom ulike initiativer, med ulik grad av suksess, forsøkt å posisjonere seg selv som bærere av "sann islam" i en videre forstand (s. 243).

Stjernholms empiriske materiale er samlet inn gjennom tilstedeværelse ved en rekke anledninger i sentra i London og på Kypros, hvor bevegelsens åndelige leder Shaykh Nazim har sitt sete, og inkluderer også utvalgte skrifter. Flere av disse publikasjonene er nedskrevne foredrag og vitner sammen med det øvrige materialet om den vekten denne bevegelsen legger på den personlige åndelige erfaringen og det personlige møtet mellom den åndelige lærlingen (*murid*) og den åndelige lederen (*murshid*). Slike møter viser seg å være avgjørende for mange av Stjernholms informanter, både for deres åndelige utvikling og for de livsvalg de foretar seg. Selv om Stjernholm selv tar utgangspunkt i en vanlig definisjon av *tariqa* som en sufiorden (s. 3), hevder han at *tariqa* bør forstås mer som et personlig forhold mellom en *murshid* og en *murid*, som også manifesteres i et fellesskap og en kollektiv identitet (s. 235). Paradoksalt nok ser det ut til at det fysiske møtet i moderne tid ikke er avgjørende for dette forholdet (s. 193).

Stjernholm etablerer med sin beskrivelse en narrativ som, til tross for at han innledningsvis posisjonerer seg selv som en ikke-deltagende observatør, også kommer til å bli en selv-fremstilling. Stjernholms egen posisjon kan innimellom fremstå som noe problematisk, spesielt i de tilfellene hvor han tydeligvis ikke selv har klargjort premissene med sine informanter (eksempler s. 155, 173). Posisjonen som utenforstående observatør er ikke enkelt å opprettholde i en inngående studie av en bevegelse som promoterer en livsstil hvor nettopp deltagelse, aktivitet og refleksjon alle er nødvendige elementer og forutsetninger for innsikt. Stjernholm sjonglerer mellom sitt perspektiv som en, innimellom litt overraskende kunnskapsløs, observatør (se eksempel s. 154), og en mediator for de troendes selvforståelse. Han foregir å legge mest vekt på den måten medlemmene selv forstår og opplever sitt eget engasjement, og riktignok får Stjernholm frem et mangfold av stemmer blant Naqshbandi-Haqqani bevegelsens tilhengere. Imidlertid fokuseres det likevel minst like mye på hvordan bevegelsens ledere posisjonerer seg og bevegelsen innenfor en bredere diskurs i samtiden.

Nora S. Eggen
Stipendiat, Oslo

F. LeRon Shults och Jan-Olav Henriksen (red.), *Saving Desire: the Seduction of Christian Theology*. Cambridge: William B. Eerdmans Publishing Company, 2011. 194 sid.

Bokens omslagsbild provocerar intimiteten. Berninis Teresa: hennes extatiske marmoransikte i närbild. Halvslutna ögon, halvöppen mun. Begär. Extas. Teologi? Antologin *Saving Desire: the Seduction of Christian Theology* består av åtta artiklar samt introduktion av F. LeRon Shults och epilog av Jan-Olav

Henriksen. Författarna är teologer från USA, Norge och Sverige och arbetar företrädevis utifrån kontinental filosofiska perspektiv. Antologins syfte är att "rädda begäret", eller så som Shults framhåller i introduktionen: "saving desire – both rescuing the concept from its imprisonment within repressive, individualistic, and rationalistic categories as well as emphasizing the power of the phenomenon of desire for engendering human flourishing in relation to God" (sid. vii).

Antologins första artikel är skriven av Jan-Olav Henriksen som med stöd i den franske fenomenologen Maurice Merleau-Ponty hävdar att begäret inte endast är biologiskt men också orienterat mot livet och Gud som livets källa. Ola Sigurdson belyser mekanismer bakom begärets sociala produktion i sin analys av Mel Gibsons film *Passion of the Christ* mot bakgrund av Augustinus kärleksteologi. Rita Nakashima Brock uppmärksammar den idéhistoriska förändringen av synen på begär inom teologi utifrån sin analys av konstnärliga representationer av Jesus, från bilder av den uppståndne Jesus till bilder av Jesus sargade och döda kropp. F. LeRon Shults föreslår en teologisk tillämpning av den franske filosofen Gilles Deleuzes kritik av den platoniska och freudianska karakteriseringen av begäret. Cristina Grenholm beaktar begäret utifrån moderskapets sociala och teologiska implikationer i sin bibelläsning med fokus på Eva och Maria. Wendy Farley betraktar begäret utifrån tidig kristen teologi och medeltida mystik med fokus på den erotiska kristendomen som i längtan efter Gud möter Guds avbild i den andres ansikte. Christine Roy Yoder analyserar Ordspråksbokens syn på erotiskt begär med avgränsning till begärets rätt och fel riktning enligt Ordspråksboken 1-9. Jayne Svenungsson diskuterar begärets traditionella teologiska och filosofiska bestämning i relation till rationalitet och passion (*logos* och *patos*) utifrån den franske filosofen Emmanuel Levinas och den polskfödde judiske teologen Abraham Joshua Heschel.

Antologin är tematiskt sammanhållen, författarnas korsreferenser relevanta. Ett tydligt gemensamt engagemang löper igenom lärrika variationer av temat som i dialog med kontinental filosofiska perspektiv förankrar bibeltexterna och traditionen i begärets teologiska problematik. Med en dekonstruktionslåda nära till hands och med blicken mot framtiden är denna antologi ett välskrivet och vitalt bidrag till nytänkande inom teologin.

Författarnas grundantagande om begäret tycks oscillera mellan begäret som ett uttryck för längtan efter Gud och som ett begär till den andre. Idolatrin är nära till hands om Gud reduceras till ett begärsobjekt eller, i annat fall, om den andre nedvärderas som människa i det att hon endast blir ett medel för att komma åt Gud. Å andra sidan, om Gud uppfattas endast som ett begärande subjekt blir människans begär efter Gud förmodligen inte besvarat av den narcissistiske guden. En

begärets problematik mellan människa och Gud ställer oss nu inför valet att förstå begäret antingen som medel eller som mål. Men valet avgörs inte av teologiska eller etiska överväganden. Antologin saknar en teori om begärets logik, en teori som kan lokalisera begäret i den mänskliga erfarenhetens vida fält som inkluderar religion. Förslagsvis skulle en psykoanalytisk begärsteori kunna beaktas, av flera skäl. För det första skulle en närmare inblick i psykoanalysen öka vår förståelse för antologins referenser till den franska filosofiska kontexten. Merleau-Ponty, Lacan, Derrida, Deleuze och i vis mån även Levinas och Marion förhåller sig nämligen till psykoanalysen. För det andra öppnade Freud en filosofisk diskussion om det erotiska begäret, eros, vilket också medförde begärfokuserade filosofiska läsningar av bland andra Platon, Augustinus och medeltida mystiker.

En konsensus tycks råda bland antologins författare om begärets underordnade ställning i den kristna traditionen. Detta grundantagande ter sig problematiskt historiskt sett särskilt då antologin lyckas peka ut begärets språkrör mitt i den kristna traditionen och i närliggande antika och judiska traditioner. Vidare kan det framhållas att antologins syn på kärlek är något grumlig. I förekommande diskussioner tenderar kärleken att betraktas som en produkt av lyckade begärsrelationer. Att älska och att begära, är det samma sak? En diskussion om förhållandet mellan kärlek och begär är viktigt att ta itu med. Det räcker inte att göra upp med Anders Nygrens hårda åtskiljande mellan eros och agape. Om kärlek inte är ett annat namn för begär måste vi utreda vad den har med begärsekonomi att skaffa. Detta är kanske ett uppdrag av den förföriska teologins nästa volym.

Slutligen skulle denna bok, som för övrigt är ett gott exempel på redaktörskap, vinna betydligt på ett namn och/eller sakregister.

Ervik Cejvan
Doktorand, Lund

AVHANDLINGSRESUMÉER

Michael Hjälms, *Liberation of the Ecclesia. The Unfinished Project of Liturgical Theology*. Södertälje: Anastasis Media, 2011. 336 sid.

Avhandlingen är en kritisk studie av liturgisk teologi som paradigm. Den huvudsakliga frågeställningen behandlar förhållandet mellan teori och praktik inom liturgisk teologi, med fokus på den ryska ortodoxa skolan och Alexander Schmemmanns verk. Avhandlingen hävdar att förhållandet mellan teori och praktik motsvarar förhållandet mellan rituellt handlande och kommunikativt handlande.

För att förklara förhållandet används främst Jürgen Habermas teori om livsvärldar och kommunikativt handlande samt Nikolas Kompridis kritiska analys och återuppbyggnad av *disclosure* (en händelse som avslö-